

University of Groningen

Een huis van branders en burgemeesters

Teszelszky, Roger; van Rhijn, Carine; Tolboom, Jan; Tolboom, Sophie

Published in:
Sceydam

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
1994

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Teszelszky, R., van Rhijn, C., Tolboom, J., & Tolboom, S. (1994). Een huis van branders en burgemeesters. *Sceydam*, 24(5), 152-163. <http://www.oudschiedam.nl/lange%20haven%20107.html>

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Scyedam

20e jaargang nr. 5 december 1994

Historische Vereniging Schiedam
Postbus 290, 3100 AG SCHIEDAM
Giro: 3533203

Schiedam is een uitgave van de Historische
Vereniging Schiedam en wordt toegezonden
aan leden en begunstigers.

Individueel lidmaatschap f 30,-
Lidmaatschap per echtpaar f 35,-
Houders bejaardenpas f 20,-

Men kan zich als lid aanmelden bij
P. Plaisier, van Ostadelaan 62,
3117 XMSCHIEDAM (tel. 010-426 64 75)
Adreswijzigingen, opzeggingen e.d. graag
aan hem opgeven.

Redactie:

Paul Feelders
Herman Noordegraaf
Wim Snickers (eindredactie)

Redactieadres:

Lange Haven 22g
3111 CG Schiedam
telefoon 010 - 426 18 72

Druk: BGS Schiedam

Niets van deze uitgave mag zonder schriftelijke
toestemming van de redactie worden
overgenomen.

INHOUD

Een huis van branders en burgemeesters, C. van Rhijn K. Teszelszky J. en S. Tolboom	152
De genealogie van een voorwerp: het lakzegel van het "Burgemeesterschap der stad Schiedam", V.A.M. v.d. Burg	164
Een reactie op "Groot Dennenlust"	166
Het Nieuwsticht (6-2), W.G. Kerssemeijer	167
Moeder zijn in de 19e eeuw een hondeleven, J.Th. Gantvoort	176
Historie Actueel, R.W. Poels	178

Foto omslag
Afb. 1 van "Een huis van branders en burgemeesters". Foto van het pand Lange Haven 107 aan
het eind van de vorige eeuw. (foto GAS)

REDACTIONEEL

In dit nummer wordt diep ingegaan op een onderzoek waar zeer
veel mensen enthousiast aan hebben meegewerkt.

Het resultaat van deze speurtocht, in de grond en in de archieven
is samengevat in "Een huis van branders en burgemeesters". Dit
artikel is een gezamenlijk produkt van Carine van Rhijn, Kees
Teszelsky en Jan en Sophie Tolboom.

Voorwerpen kunnen een belangrijke rol spelen. Het kan soms
iets zeggen over de tijd en de omstandigheden. Mr. Dr. V.A.M.
van der Burg beschrijft de genealogie van een voor Schiedam
belangrijk voorwerp.

Met W.G. Kerssemeijer wandelen wij verder in de Achterbuurt
van het Nieuwsticht. Ook hier proeven wij de sfeer en omstan-
digheden van een niet eens zo lang geleden, maar definitief ver-
leden tijd.

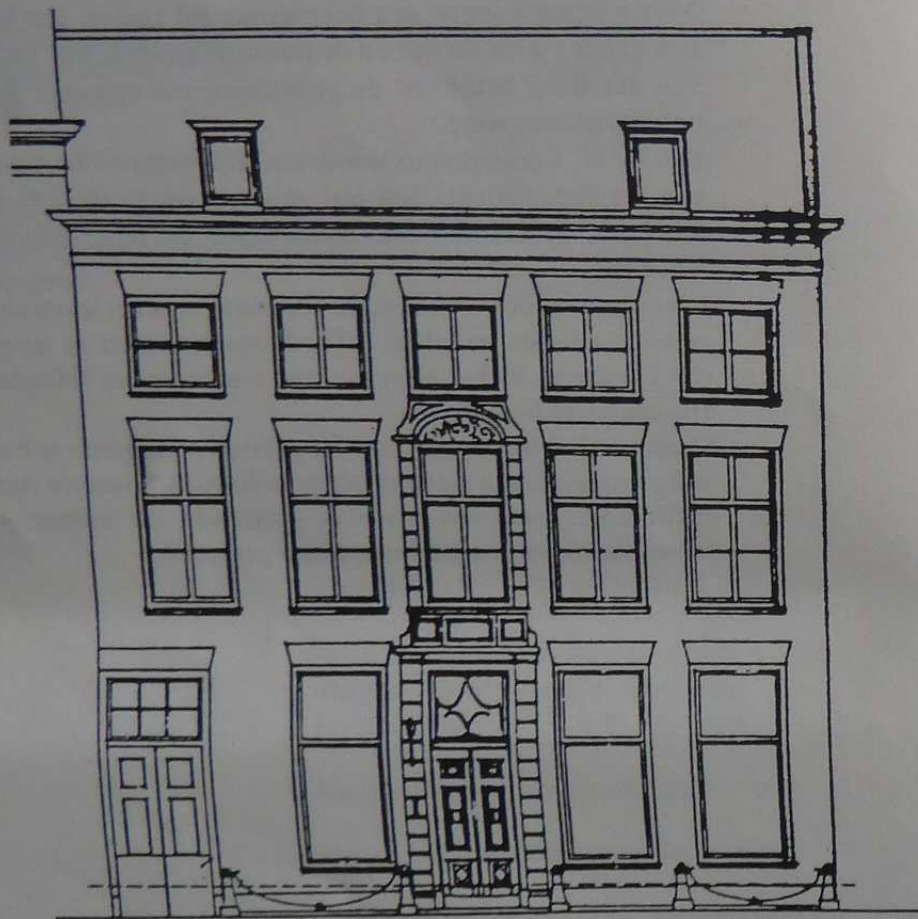
In een wat verder verleden, de 19e eeuw, was het leven voor veel
gewone mensen moeilijk. J.Th. Gantvoort heeft de levensloop
van Catharina Weber uitgezocht en vastgelegd in "Moeder in de
19e eeuw een hondeleven".

Soms kan het belangrijk zijn dat gebouwen een zekere bescher-
ming krijgen tegen sloop en verandering. In "Historie Actueel"
geeft R.W. Poels een lijst van gebouwen die onlangs op de
gemeentelijke monumentenlijst zijn geplaatst.

EEN HUIS VAN BRANDERS EN BURGEMEESTERS

DE BEWONINGSGESCHIEDENIS VAN LANGE HAVEN 107 TE SCHIEDAM, VANUIT HISTORISCH EN ARCHEOLOGISCH GEZICHTSPUNT BEZIEN.

Carine van Rhijn, Kees Teszelszky, Jan en Sophie Tolboom

Inleiding

Toen kinderdagverblijf Katja per 1 januari 1993 uit Lange Haven 107/109 verhuisde, moest er worden gezocht naar een nieuwe bestemming voor deze panden. Aangezien het om historische gebouwen in de binnenstad van Schiedam ging, lag het voor de hand dat er in het onderzoek naar de bestemmingsmogelijkheden enige aandacht zou worden besteed aan de geschiedenis van het perceel. Bovendien was het duidelijk dat beide panden volledig gerestaureerd zouden moeten worden, waardoor er mogelijkheden bestonden voor het doen van verschillende soorten onderzoek. Daar is dan ook gebruik van gemaakt.

Allereerst is er uitgebreid archiefonderzoek gedaan, waardoor er nu veel informatie beschikbaar is over de historische achtergrond van de panden en hun opeenvolgende bewoners. Daarnaast hebben leden van de Nederlandse Jeugdbond voor Geschiedenis (NJBG) intensief archeologisch onderzoek verricht op het achterterrein van nummer 107, zodat er nu ook informatie is over wat de verschillende bewoners en gebruikers daadwerkelijk met het terrein hebben uitgevoerd.

Wat dit onderzoek zo interessant maakt, is precies die koppeling van deze twee soorten gegevens. Waar de archieven toch vooral om het doen en laten van mensen handelen, levert archeologie informatie over de materiële overblijfselen van hun doen en laten. Combinatie van deze gegevens, zo zal blijken, levert informatie op die noch in het archief, noch in de grond te vinden is. Om dit soort resultaten te krijgen, is het nodig om tamelijk gedetailleerd onderzoek te doen, en dat levert voor deze periode bijna onvermijdelijk grote hoeveelheden archiefmateriaal op. Om deze reden, maar ook vanwege de plaats van de opgraving, beperkt dit artikel zich tot Lange Haven 107.

Het verhaal van Lange Haven 107: archiefonderzoek

Begin 1992 had de binnenkant van Lange Haven 107 veel weg van een uitgeleefde kleuterschool. Achtergelaten wiegjes op zolder, haakjes voor kleuterjasjes op kniehoogte door de hele gang, versleten teddyberen op de vloer en afbladderende schilderingen in pasteltinten op de buitenmuur aan de achterkant. Een wat vreemde situatie voor het imposante pand dat het desondanks nog steeds was - een prachtige 18de eeuwse voorgevel, zware voordeur, galmende gang, hoge, ruime kamers en een stokoude balkenzolder. Een archiefonderzoek lag voor de hand, want wat voor mensen hadden hier gewoond, wat voor huis was dit geweest?

Hieronder volgt het verhaal van Lange Haven 107, voor zover dat te reconstrueren was met behulp van de transportaktes, verpondingsregisters, notulen en lijsten van de 50ste en 100ste penning uit het gemeentearchief van Schiedam.

'Over de haven'

1577-halverwege de 17de eeuw

Tot aan het derde kwart van de 16de eeuw hield de bebouwing van de stad Schiedam op bij wat nu de Lange Haven is. Tegen die tijd begon er echter wat ruimtegebrek te ontstaan, en in 1577 werd het gebied 'over de haven', waar nu Lange Haven 107 ligt, officieel verkaveld en verkocht door het stadsbestuur. Langs de Haven kwamen scheepstimmerwerven te liggen, en zogenaamde *haringplaatsen*, waar de toen zo belangrijke haringvangst verwerkt kon worden.

In die tijd begint ook de geschiedenis van wat nu nummer 107 is: de eerste eigenaars, Huijbrecht en Cornelis Corsse, bouwden er in, of kort na 1577 een schuur en een *haringplaats* met *soutcassen*. Al snel verkochten zij het terrein door aan de kuiper Bruijn Reijnbrants, die ook van de haringverwerkende industrie leefde (zoals een groot deel van de Schiedamse bevolking in die tijd). Het was duidelijk een aantrekkelijk gebied, getuige de opvallend snelle stijging in waarde van de kavels - in 1602 wordt een derde deel van Gatenburg (de naam die het terrein gedurende de hele zeventiende eeuw zou dragen; 'Gat' betekent 'haven') al van de hand gedaan voor maar liefst 4.300 gulden.

jaar	eigenaars	beroep/functie	prijs
577-1578 578-1602 602- 610- 611-1623 623-1642	Huijbrecht & Cornelis Corsse Bruijn Reijnbrants Cornelisz Jacobs Vlaerding 1/3 ibidem ibidem Pieter Jacob Bonstoe	m.b.t. verwerking haringvangst kuiper	f 4.300,- f 500,-
1642-1664	Lenert Jans Butschipper Jacob Bonstoe	Lid vroedschap, later burgemeester	
1664-1668 1668-1697	Gerardt Verburgh Nicolaas van Driel (vanaf 1690 zijn weduwe)	koopman, later baljuw, schout en officier	f 5.000,-
1697-1699 1699-1709	Pieter van Driel 3/4 Adriaan van Driel 1/4 Pieter Brest	lid van de raad, ordinaris tresaurier van de stad, later burgemeester en gecommiteerde van de Raad van State	f 5.000,- f 4.000,-
1709-1744 1744-	Anthony Hodenpijl Johannes Kneppelhout 1/3 Martinus Kneppelhout 2/3	stadhouder van Poortugaal regerend schepen, raadslid en lid van de vroedschap	erfenis f 4.700,- f 7.175,-
onderhands -1783 1783-1822	Johannes Kneppelhout Janszoon Johannes Kneppelhout Cornelis Pieter Pietermaat Daniël Pietermaat	distilleerder/jeneverstoker jeneverstokers?	f 13.300,-
1822-1837	Arnoldus van der Burg jr.	predikant te Gorinchem later burgemeester en lid van de Raad	f 33.000,-
1837- -1883 - -1937 1937-1950	Johannes Jacobus van der Burg Henricus Arnoldus van der Burg Antoinetta Nolet Regina Maria Heyligers Jan Margarethus van der Schalk Gerrit Willem van Bergen Walraven	koopman, brander, mouter, compagnon-directeur van de firma Nolet en Van der Burg, regent van het RK weeshuis te Schiedam, stichter van het Dominicanenklooster te Huissen koopman en industrieel	
1950-	Reinierus J.J. Reynen Petrus J.M. Meyer	Rooms Katholiek priester gemeenteontvanger namens de Willibrordusstichting	f 6.600,-

Halverwege de 17de eeuw verandert er iets in de bestemming van het perceel: naast industrieterrein wordt het nu ook woongebied. Op welk moment het eerste woonhuis is gebouwd is moeilijk te zeggen. Pas in 1623 wordt er expliciet melding van gemaakt; er is dan sprake van een verkoop in twee delen, namelijk van *eijn huijs ende erffen en eijn plaetse, erff ende logies genaamd Gatenburg*. Het gaat hier zelfs om twee aparte huizen; in de koopakte wordt melding gemaakt van een muur die het terrein in tweeën deelt. Een deel van het perceel blijft in gebruik als industrieterrein. Op een dergelijke manier verging het ook de andere percelen in het nieuw ontgonnen land aan de Haven. In 1635 is er al sprake van een dichte bebouwing, zodat er afspraken gemaakt moeten worden over *waterlosinge en goten* waar iedereen *vredelijk* gebruik van moest kunnen maken.

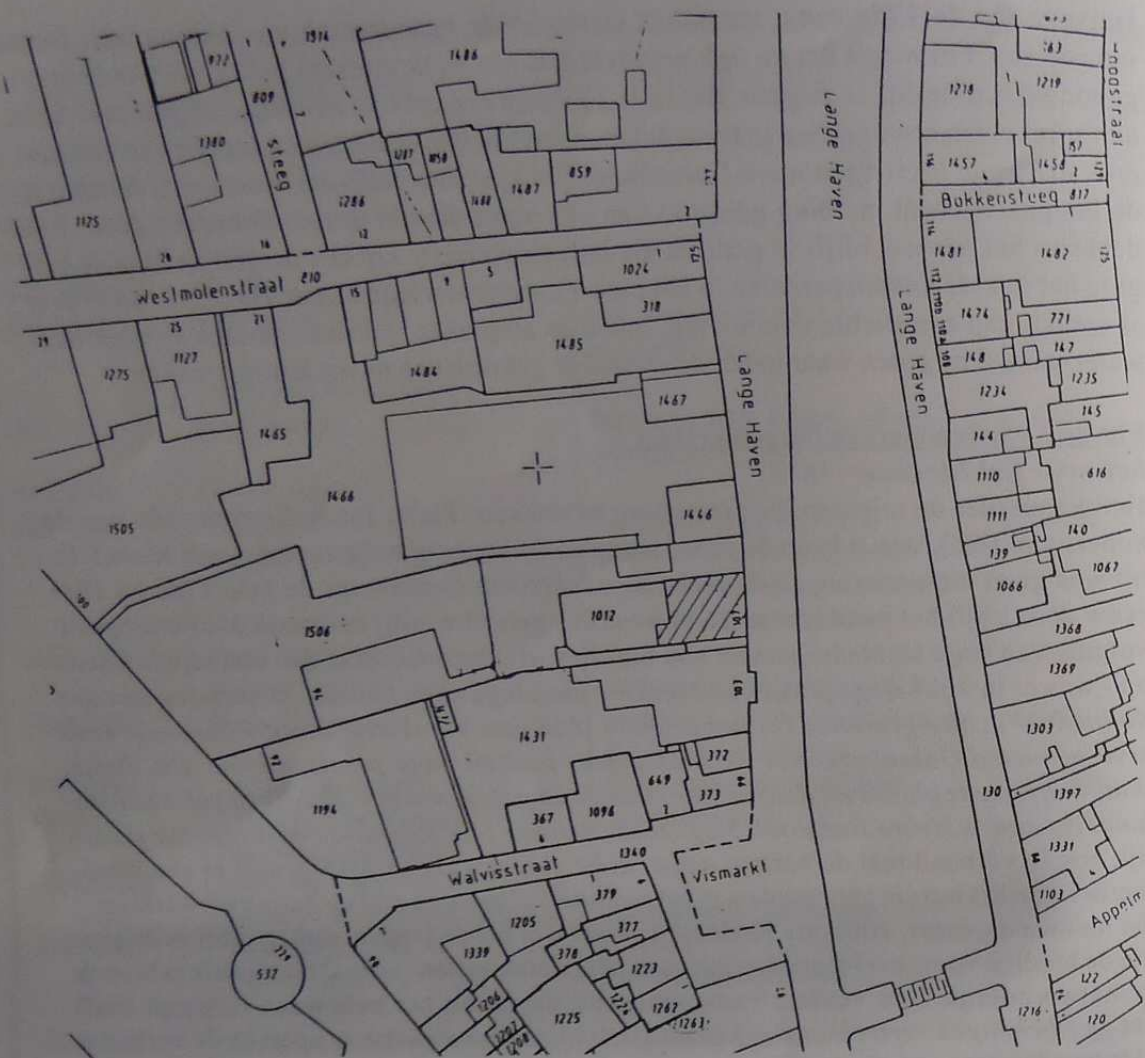
Een huis van branders en burgemeesters

halverwege 17de eeuw - 1883

Het waren niet de minsten die Gatenburg betrokken: Pieter Jacob Bonstoe, één van de kopers van 1623, was lid van de vroedschap en toekomstig burgemeester van de stad. En hij was geen uitzondering in de reeks bewoners van Gatenburg: de hele 17de en 18de eeuw door blijft het pand (dat in 1644 weer één geheel wordt) bewoond door een opeenvolging van hoge ambtsdragers en hun families. Het huis wordt er dan ook steeds fraaier op - was er in 1664 nog sprake van *seeckere huijsinge ende lootsen, soutcassen met den thuijn daer achter genaamd Gatenburgh*, in 1668 gaat het al over *seekere huijsinge ende erve genoemd Gatenburg met de soutcassen, lootsen ende plaatsen ende den thuijn, thuijnhuijs en de plantagie daarachter staande en gelegen over de haven in het westnieu-landt tot aan 's Heere Bansloot*. Nog steeds werd er ook industrie bedreven, aanvaakelijk nog in verband met de haringvangst, maar ergens vlak na 1709 wordt er een distilleerderij op het terrein gebouwd en is het definitief afgelopen met de haringverwerking. De nieuwe eigenaar, Anthony Hodenpijl, vaart wel bij de jeneverstokerij: hij is degene die de huidige voorgevel tegen het huis aan heeft laten zetten (en waarschijnlijk is hij ook verantwoordelijk voor verdere verbouwingen), en als hij het huis weer verkoopt heeft het *vier behangen vertrekken* die kennelijk zo bijzonder zijn dat ze apart in de verkoopakte worden vermeld. Op het achterterrein verrijst een *branderij geappropriëerd tot vier Rouw en twee desteleerketels, en alsnog voorsien met drie Rouw en een desteleerketel*. Zoals in het schema te zien is wordt het pand steeds meer waard, en de bewoners steeds welvarender. Daniël Pietermaat, eigenaar vanaf 1783, was zo'n puissant rijke bewoner. Bij zijn overlijden in 1822 is er een boedelinventaris opgemaakt van maar liefst 36 pagina's, iets waar zeker nog eens een artikel aan gewijd moet worden. Dat het ondanks zijn riantie vermogen niet erg goed met hem ging aan het eind van zijn leven, blijkt uit het feit dat er na zijn overlijden nog een grote apothekersrekening openstond - over het jaar 1821 moest nog maar liefst f 36,05 worden betaald.

De boedelinventaris van Arnoldus van der Burg

Een prachtig beeld van hoe het huis er in zijn glorietijd van binnen moet hebben uitgezien krijgen we door de boedelinventaris die Arnoldus van der Burg in 1837 liet opmaken naar aanleiding van het overlijden van zijn vrouw Anna Maria Nolet. Hij was niet minder dan koopman, brander, mouter, compagnon-directeur van de firma Nolet en Van der Burg, regent van het Rooms Katholieke weeshuis te Schiedam en stichter van het

Afb. 9 Kadastrale kaart van het gebied tussen de Westmolenstraat en de Walvisstraat. Het gebied Lange Haven 107 is gearceerd.

Dominicanenklooster in Huissen. De inventaris geeft een heel nauwkeurige beschrijving en taxatie van alles wat er in het huis aanwezig was, systematisch van kamer tot kamer - van de zolder tot het werkhok op de binnenplaats aan toe.

Er waren destijds 15 vertrekken in gebruik, en gezien de aanzienlijke hoeveelheden servies, tafellakens en servetten konden er grote diners worden gegeven. De welvaart van het echtpaar en hun zeven kinderen is overduidelijk: zo had men een *portepiano*, speeltafels, allerlei schilderijen, en mahoniehouten meubels. De vrouw des huizes bezat onder meer een gouden horloge, kettingen van goud, *bloedkrakeel* en granaat, *juwelen* oorbellen en een kerkboek met gouden sloten. Maar dat was nog lang niet alles. Naast het huis met bijbehorend terrein bezat Arnoldus van der Burg nog een aandeel in scheepstimmerwerf 'de Nijverheid' te Schiedam, en was hij voor één zestigste deel eigenaar van een frengat. Hij had nog een huis met branderij in de Boterstraat, en een paar bunder bos en weiland in de polder.

Vijftig jaar later is alles anders. De zoon van Arnoldus, Jan van der Burg, raakt steeds verder in de financiële problemen. In 1876 is hij genoodzaakt een enorme hypotheek op zijn huis te nemen (f 16.000,-). Dat doet het tij echter niet keren: in 1882 moeten de roerende goederen van het pand worden verkocht, en de opbrengst is niet bepaald bemoedigend - met f 2.800,- kan het financiële gat niet worden gedicht, en de nood stijgt nog verder³. Een jaar later is het definitief voorbij. Jan van der Burg is failliet, en het pand wordt openbaar verkocht.

Nieuwe bestemmingen

1883-heden

Nadat de laatste telg van de Van der Burg-familie op deze manier van het toneel is verdwenen, moeten er nieuwe plannen komen voor de bestemming van het huis, en dat is nog niet zo eenvoudig. In eerste instantie zijn de burens, de zusters Dominicanessen van nummer 109 wel geïnteresseerd. Hun school en zusterhuis hadden te kampen met ruimtegebrek, en een uitbreiding richting nummer 107 leek een voor de hand liggende oplossing. Het huis zelf bleek uiteindelijk te duur, en het erf met branderijen (die los werden verkocht) ging aan de neus van de zusters van het Liefdehuis voorbij door onhandig bieden van hun vertegenwoordiger.

Tot 1950 wordt het huis gewoon bewoond, maar dan komt het in handen van de Willibrordusstichting, die aan het verbouwen slaat om een kinderkuis in het pand te kunnen vestigen. De bewoners van kinderkuis St. Jozef blijven tot 1979 het pand bevolken, opgevolgd door de kleuters van Kinderdagverblijf Katja. Ondertussen is het pand in 1969 op de monumentenlijst gezet, en in 1993 staat het weer leeg. Tijd voor weer een nieuwe bestemming voor het huis van branders en burgemeesters, dat nu op een typisch laat-twintigste eeuwse manier verkaveld gaat worden in appartementen en kantoren. De restauratie is in volle gang.

Hier eindigt het verhaal van Lange Haven 107, voor zover dat op te maken is uit het 'papierarchief' waarin zich in dit soort gevallen toch meestal de meest duidelijk te interpreteren informatie bevindt.

Daarnaast was er in het geval van Lange Haven 107 ook een goed bewaard bodemarchief - onderzoek hiervan leverde weer een heel andere soort informatie op die helemaal niet zo gemakkelijk en rechtlijnig te begrijpen valt. Wat nu volgt is een tweede geschiedenis, ditmaal van het achterterrein van het perceel (het moge duidelijk zijn dat dat een heleboel zegt over de bewoners en gebruikers van het pand) maar nu vanuit het perspectief van de archeoloog.

Het verhaal van Lange Haven 107: archeologisch onderzoek

Hoewel het opgegraven terrein direct achter Lange Haven 107 maar een klein gedeelte van het hele perceel beslaat, waren er twee dingen overduidelijk toen de campagne in januari 1993 begon. Het kon niet anders dan dat er door de eeuwen heen op allerlei manieren intensief gebruik was gemaakt van dit terrein, en dat beloofde een interessante en complexe opgraving. Minder prettig was het vooruitzicht dat er van alle sporen die de verschillende generaties bewoners hadden achtergelaten erg weinig zou overblijven.

Afb. 2 Een van de vroegste niveaus; mogelijk een erf. Alle foto's zijn gemaakt door leden van de groep onderzoekers.

door de renovatie en herbestemming van het pand. Het was dus zaak om alle sporen zo goed mogelijk vast te leggen, en tegelijkertijd een antwoord te zoeken op de vraag naar hoe het terrein er in de verschillende perioden van gebruik uit moet hebben gezien. Wat bleek is, dat het archeologische verhaal van het perceel begint in de late veertiende eeuw, en misschien nog wel iets eerder. Door de diepte van de opgravingsput en het enthousiasme van het grondwater was het niet mogelijk om de natuurlijke ondergrond van het perceel, de oeverwal van de vroegste kreek, te bereiken. Maar één van de eerste kunstmatige ophogingslagen hebben we wel gevonden (met daarin onder andere een gesp en een spinsteeentje), zodat we de geschiedenis van het terrein vanaf die vroegste periode in een aantal fasen kunnen volgen tot op de dag van vandaag.

De eerste sporen

Op een diepte van meer dan anderhalve meter, op de oudste ophogingslagen, ligt een niveau van keurig naast elkaar gelegde bakstenen (afbeelding 2), waarschijnlijk een partij misbaksels die ervoor moesten zorgen dat het toen nog vrij drassige terrein begaanbaar bleef. Het is niet duidelijk of we hier te maken hebben met een erf, omdat sporen van bebouwing en bewoning uit dezelfde periode ten enen male ontbreken in het door ons onderzochte deel van het terrein. Het is uiteraard goed mogelijk dat er wel sporen zijn, onbereikbaar onder de huidige bebouwing. Om die reden is het niet te zeggen vanaf wanneer het terrein precies bewoond is geweest, maar vondsten uit het niveau van de bestrating maken wel duidelijk dat het terrein in ieder geval intensief in gebruik is geweest

Afb. 3 Grapen, datering 15e eeuw.

Afb. 4 Steelpan, datering rond 1550.

vanaf de vijftiende eeuw.

De laag van de bestrating werd afgedekt door een dunne, heel donkere laag van houtskool, turf, kapotte daktegels en min of meer compleet aardewerk van rond 1550 (afbeeldingen 3 en 4).

Een wirwar van muren en goten (1550-1600)

Het enige dat echt duidelijk is met betrekking tot deze periode, is dat het perceel dermate belangrijk was geworden voor de eigenaars dat deze allerlei maatregelen begonnen te nemen om verzakkingen tegen te gaan. Allereerst werd het terrein opgehoogd met een dikke laag klei. Met de eerste muren, die werden gebouwd in deze periode, werden geen risico's genomen: de fundering gaat tot een meter diep de klei in. Tegelijk met deze muren werden ook twee grondverbeteringsconstructies aangelegd (zogenaamde *poeren*, die bestaan uit een kuil met los op elkaar gestapelde bakstenen die het opgaand houtwerk moeten steunen en zorgen dat de zaak niet verzakt - a op tekening). Er werd ook een aantal goten aangelegd, die elkaar en de muren op verschillende punten doorsnijden (de puzzel is goed te zien op afbeelding 5, b op tekening). Eén van deze goten, die door de zwaarste muur liep, was gevuld met materiaal uit het eerste kwart van de 17de eeuw (afbeelding 6). Tenslotte maakte men twee aan elkaar gebouwde bakstenen 'bakken' (waarvan de functie op dit moment volstrekt onduidelijk is) van ongeveer 30 bij 40 centimeter (c op de tekening). Al met al een tamelijk ingewikkelde situatie die ook niet veel duidelijker kan worden aangezien sporen die een aanwijzing kunnen geven van functies en onderlinge verbanden (zoals een vloerniveau) met latere activiteiten verloren zijn gegaan. Toch lijkt het niet onwaarschijnlijk dat in deze periode het eerste gebouw opgetrokken is op het achterterrein, hoewel er op een kaart uit 1598 nog geen enkel bijgebouw te zien is.

Een ommuurd erf (1600-1750)

In deze fase heeft men de uitvoering van allerlei bouwplannen voortvarend aangepakt. Er werd een aanbouw achter het huis gezet (mogelijk vergelijkbaar met die achter Lange Haven 105). Daarachter lag een erf van ongeveer 3 bij 6 meter, bestraat met ijselsteen-

Afb. 6 Detail van een steengoedkan, datering eerste kwart 17e eeuw.

Afb. 5 Wirwar van goten; 1600-1700

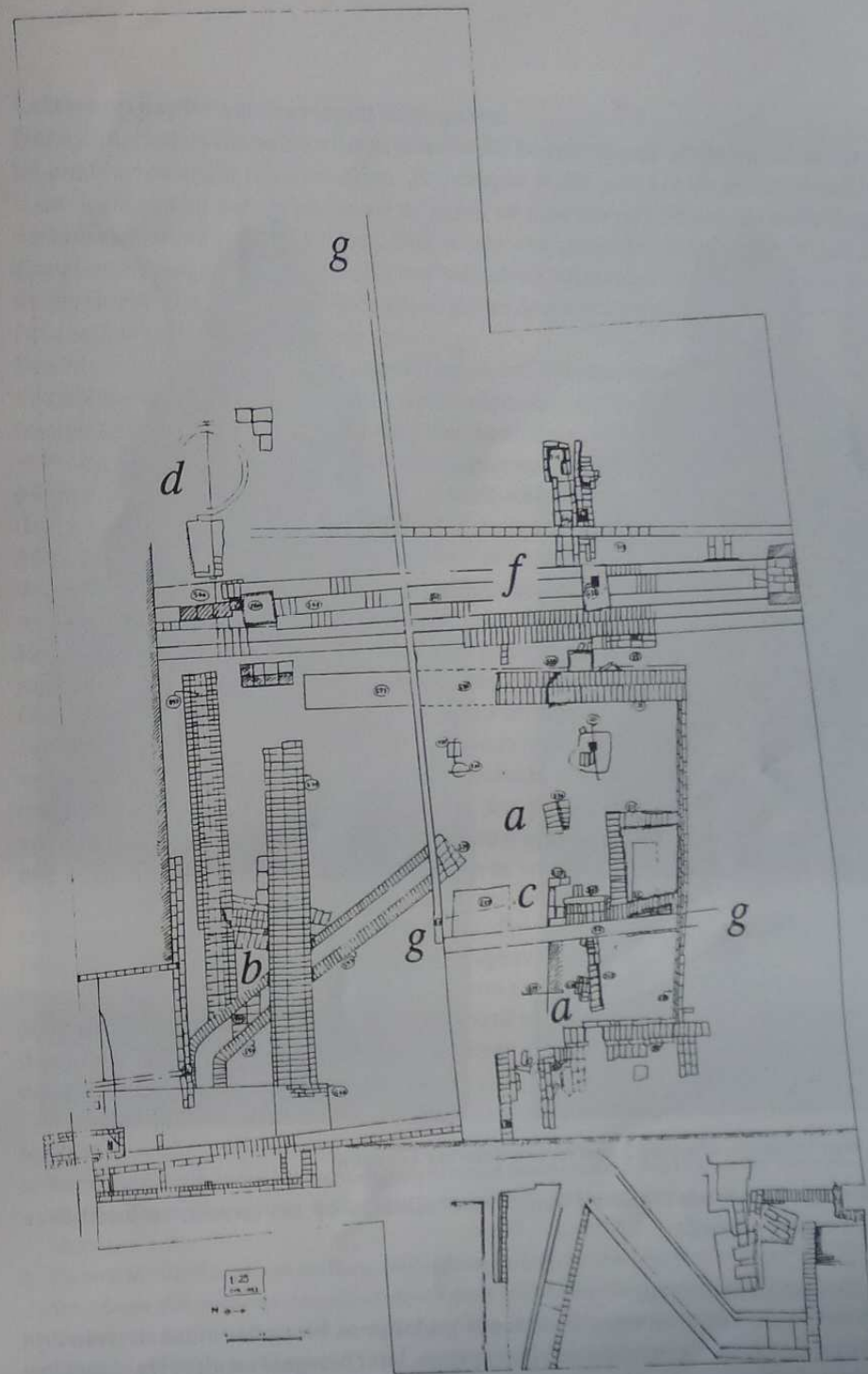
tjes. Tegen de tuinmuur aan lag een waterput (d op tekening), ook gebouwd van ijsselsteentjes en zeker vier meter diep. Bij deze fase hoort ook een overkluisde zinkput (e op tekening) die door een ingenieus waterslot (zoiets als onze zwanehal) stankoverlast voorkwam. Uit de inhoud van deze put kwam zowaar een loden soldaatje uit de 17de eeuw tevoorschijn (afbeelding 8).

Renovatie (derde kwart 18de eeuw - ca. 1850)

Ergens tussen 1750 en 1780 moet de aanblik van het pand radicaal zijn veranderd: de voorgevel werd vernieuwd, de achtergevel helemaal herbouwd en ook de aanbouw werd drastisch gerenoveerd. Op de binnenplaats werd een nieuw schuurtje neergezet. Tussen de huidige achtergevel en de toenmalige aanbouw troffen we (wederom) een indrukwekkend gotenstelsel aan (f op tekening), met een overloop, dat voor de afvoer van vuil water uit het huis gezorgd moet hebben.

Een nieuwe bestemming? (vanaf ca. 1850)

Rond 1850 werd er flink gesloopt op het achterterrein: de hele aanbouw verdween, en alle zinkputten en goten raakten gevuld met puin. Ook de waterput raakte in onbruik, wellicht omdat de modernisering toesloeg en er waterleiding werd aangelegd. Klaarblijkelijk is er iets drastisch veranderd in de functie van het pand, gezien het kaartmateriaal ergens tussen 1846 en 1865, toen er een grote loods werd gebouwd die het hele opgravingsterrein besloeg (g op de tekening). Het verband met de jeneverstokerij is zonneklaar: de vloer van deze loods was volledig bedekt met scherven van jeneverkruiken.

Afb. 7 Overzichtstekening van de gevonden sporen uit de periode ca. 1600-ca. 1850.

Afb. 8 Loden soldaatje, afmeting 5 centimeter; datering 17e eeuw

Waarschijnlijk lag er een branderij verder naar achteren op het terrein, en werd deze loods voor opslag gebruikt.

Naar het huidige binnenterrein

Ergens in het begin van deze eeuw is de loods gesloopt en kreeg het binnenterrein zijn huidige vorm: een volledig ommuurde binnenplaats, later betegeld en uitgebreid met een zandbak voor de kleuters. Een heel merkwaardige vondst uit deze periode is een afvalkuil met medicijnampullen. Maar ook deze situatie is nu passé: door onze opgravingen ontstond er uiteraard een enorme krater, en naar verwachting zal die binnen afzienbare tijd worden omgevormd in een authentieke, oud-hollandse tuin.

Letters op papier versus stenen in de grond

Het zal inmiddels duidelijk zijn geworden dat bovenstaande verhalen elkaar op een aantal punten voortreffelijk aanvullen. Zo brengen al die goten in de grond onmiddellijk de *waterlosinghe* uit het archief voor de geest, en spreken ook de kruiwagenladingen jeneverkruischerven duidelijke taal. Dat is één van de grote voordelen van het doen van zowel archeologisch als gedetailleerd historisch onderzoek: van bepaalde gegevens uit de archieven zijn onmiddellijk de gevolgen in de grond te herkennen. Een soort controlerend en aanvullend mechanisme dus.

Een mooi voorbeeld van zo'n aanvulling is het feit dat de vroegste datum voor gebruik van het perceel door het archeologisch onderzoek een kleine tweehonderd jaar eerder is komen te liggen dan naar aanleiding van de archieven te verwachten was. Dat maakt de verkoop van het perceel door het stadsbestuur een stuk duidelijker: het was niet een compleet woest en onontgonnen gebied dat verkocht werd in 1577. Al tweehonderd jaar eerder begon men verder te kijken dan de Haven breed was, en dat zal tegen het einde van de 16de eeuw vormen hebben aangenomen die vroegen om officiële verkaveling. Het feit dat de industrietjes en werven er als paddestoelen uit de grond schoten toen dat eenmaal was gebeurd, is dan ook lang niet zo verbazingwekkend meer.

Het andere grote voordeel is, zoals eerder gezegd, dat combinatie van de gegevens soms raadsels kan oplossen waar niemand zonder beide soorten onderzoek was uitgekomen. Ook hier een voorbeeld; het gaat hier om het terrein in de eerste fase van bewoning, in de eerste helft van de 17de eeuw. In de archieven is er dan sprake van de al bovengenoemde verkoop in twee delen, maar helemaal eenduiding is deze vermelding niet: gaat het nu om één of twee gebouwen, en hoe werd het perceel dan verdeeld? Deze vraag werd archeologisch opgelost: haaks op het huis en ongeveer midden door het achterterrein liep een muur. De aanwezigheid van het ding was voor de gravers ten enen male onbegrijpelijk, totdat het betreffende archiefstuk boven water kwam en duidelijk werd, dat dit de erfscheidingsmuur was. Twee huizen dus. De discussie over waterafvoer wordt in dit licht ook volkomen begrijpelijk. Hier was sprake van een gemeenschappelijke goot. Een bewerkelijke situatie, die snel aanleiding kon geven tot onenigheden. Natuurlijk blijven veel vragen onbeantwoord en valt er nog een heleboel onderzoek te doen naar dit deel van Schiedam. Wat Lange Haven 107 betreft, is het wachten op de bouwhistorici.

NOTEN

1. Het archeologisch onderzoek werd uitgevoerd tussen januari en augustus 1993, onder auspiciën van BOOR (Bureau Oudheidkundig Onderzoek Rotterdam) en met toestemming van stadsarcheoloog Jurriën Morré.
2. Zie ook: Mr. Dr. V.A.M. van der Burg, *De boedelinventaris van Arnoldus van der Burg Jr. (1792-1876)* Een Schiedamse R.K. koopman, *brander en mouter anno 1837* in: *Schiedam 12* (1986), p. 35 e.v.
3. Zie ook: Mr. Dr. V.A.M. van der Burg, *Een gedeelte van de inboedel van Lange Haven 107, anno 1882* in: *Schiedam 18* (1992), p. 208 e.v.